

Universal Declaration of Human Rights - Tuva

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

КИЖИНИНҢ ЭРГЕЛЕРИНИНҢ БҮГҮ-НИИТИ УГУУЛГАЗЫ

1948 чылдың декабрь 10-да Чингине Ассамблеяның 217 А (III) резолюциязы-биле хүлээн лдынган болгаш чарлаттынган

КИИРИЛДЕ

Кижини төрөлгөтен аймааның бүгү кижигүнерининиң кижини мөзүзүн, оларның дең болгаш казып болбас эргелерин хүлээн көөрү хосталганың, чөптүг чоруктуң база бүгү-ниити тайбыңның үндезини болурун кичээнгейге албышаан; база

кижининиң эргелеринге тоомча чок болгаш көөр хөөн чок чоруктуң кижини төрөлгөтенин сагъыжын аартып дүвүрөткөн дерзини үүлгедиглерге чедиргенин база кижилер сөстүң болгаш үзелдериниң хосталгазынга эргелиг, коргуушкун болгаш түрөгдөлдөн хостуг делегейни тургузары кижилериниң бедик чүткүлү кылдыр чарлаттынган кичээнгейге албышаан; база

кижининиң эргелери хоойлуга кижини ужур-дүрүм чок чагыргага болгаш дарлалгага удур соолгү арга кылдыр тура халыышкын ажыглаар ужурга таварышпас кылдыр камгалааттынган турарының эргежок чугулазын кичээнгейге албышаан; база

чоннар аразынга эп-найыралдыг харылзааларның сайзыралын деткишиниң эргежок чугулазын кичээнгейге албышаан; база

Каттышкан Нацияларның чоннарының кижиниң кол эргелеринге, кижини мөзүзүнге болгаш үнезинге база эр болгаш херээжен кижилериниң дең эргелинге бүзүрелин Уставта бадыйткаанын база улам хостуг байдалга социал депшилгени болгаш амыдыралдың байдалдарын экижидерин деткишиниң ишитпирлээнин кичээнгейге албышаан; база

кежигүн-күрүнелериниң Каттышкан Нациялар Организациязы-биле кады ажылдавышаан, кижиниң эргелерин болгаш кол хосталгаларын бүгүдениң хүндүлээрин база сагырын чедип алырынга деткимче бээрин хүлээнгенин кичээнгейге албышаан; база

бо эргелериниң болгаш хосталгаларның характерин бүгүдениң угаап билири ол хүлээлгени долзуу-биле күүседиринге улуг ужур-дузалыг болурун кичээнгейге албышаан,

Чингине Ассамблея

Кижиниң эргелериниң бо бүгү-ниити угуулгазын бүгү чоннарның болгаш күрүнелериниң күүседир дээш кызыдар ужурлуг база кижини бүрүзү болгаш ниитилелдин орган бүрүзү ук Угуулганы доктаамал кичээнгейге албышаан, чырыдылга болгаш өөредилге аргалары-биле ук эргелер биле хосталгаларны хүндүлээрин деткиш, национал болгаш улустар аразының депшилгелиг хемчеглерин ажыглап тургаш, Организацияның кижигүнү күрүнелериниң база ол күрүнелериниң юрисдикциясында турар девискээрлериниң чоннарының аразынга оларны бүгүдениң хүлээн көөрүн база үре-түңнелдиг боттанырын деткишинче угланган сорулга кылдыр чарлап тур.

1 чүүл

Бүгү кижилер хостуг база мөзүзү болгаш эргелери дең кылдыр төрүттүнер. Оларга угаансарыыл болгаш арын-нүүр бердинген болур болгаш олар бот-боттарынга акы-дуңмалышкы хамаарылганы коргүзер

уужурлуг.

2 чүүл

Кижиги бүрүзү ук Угуулгада чарлаттынган бүгү эргелерге болгаи хосталгаларга язы-сөөгү, кижиниң өңү, эр-херээжени, дылы, чүдүлгези, политиктиг болгаи өске-даа үзелдери, национал болгаи социал ызыгууру, өнчү-хөреңгизи, аңгы болгаи өске-даа байдалдардан хамаан чокка эргелиг.

Оон аңгыда, кижини оон хамааржып турары күрүнениң азы девискээрниң политиктиг, хоойлу-дүрүм азы чоннар аразында статусун, ук девискээрниң хамаарышпазын, өскелерниң харагалзальында турарын, бот-башикарылга чок азы бот-догуннаашкынында кандыг-бир кызыгаарлыг бооп турарын барымдаалап ылгаар чорук турбас уужурлуг.

3 чүүл

Кижиги бүрүзү амыдырап-чурттаар, хостуг болур болгаи дээр болбас эргелиг.

4 чүүл

Кым-даа кулданыгга азы хостуг эвес байдалга туттунмас уужурлуг; кулданыгның болгаи кул садарының бүгү хевирлери хоруглуг.

5 чүүл

Кым-даа эриш-шаажыга азы каржы, кижизиг эвес азы оон кижиги мөзүзүн дорамчылаан аажыналга болгаи иштикелге таварышпас уужурлуг.

6 чүүл

Кижиги бүрүзү каяа-даа чорааш, оон тускай субъект эргелиин хүлээр көөрүнгө эргелиг.

7 чүүл

Бүгү кижилер хоойлу мурнунга дең эргелиг база хоойлуга кандыг-даа ылгал чокка, дең камгаладыр эргелиг. Бүгү кижилер ук Угуулганы хажыдып турар ылгай көрүүшкүндөн база ындыг ылгай көрүүшкүниң кылырынче күткүлгеден дең камгаладыр эргелиг.

8 чүүл

Кижиги бүрүзү конституция азы хоойлу езугаар көрдүнгөн кол эргелери хажыттынган таварылгаларда долу эргелиг национал шүүгүнүң оон эргелерин катан үре-түннелдиг тургузуп бээринге эргелиг.

9 чүүл

Кым-даа барымдаа чок хоругдалга, тудуп хоругдаашкынга азы ойладыышкынга таварышпас уужурлуг.

10 чүүл

Кижиги бүрүзү оон эргелерин болгаи хүлээлгелерин тодарадып бээринге база аңаа онааштырып турар кем-херек буруудадыышкынының барымдаалыын тодарадырынга база оон херээн хамаарышпас болгаи тала тыртпас шүүгүнүң ажык болгаи чөптүг чоруктуң бүгү негелделерин сагывышаан, сайгарып көөрүнгө эргелиг.

11 чүүл

1. Кем-херек үүлгеткен деп буруудаттырып турар кижиси бүрүзү камгалаалдың бүгү аргаларын хандырып берип турар ажык шүүгү сайгарылгазынга ооң буруулуу хоойлу езугаар тодараттынмаан шаанда буруу чок деп санадыр эргелиг.

2. Кым-даа болуп турган үезинде национал хоойлулар азы чоннар аразының хоойлу-дүрүмү-биле кем-херек үүлгедишикини болбайн турган кандыг-бир кылдыныглардан азы чүнү-даа кылбаанындан үнген үүлгедиг дээш ишиттирбес ужурулуг. Ол ышкаш үүлгедигниң болган үезинде берип болур турган кеземчеден аар кеземче бээри болдунмас.

12 чүүл

Кым-даа ооң амы-хууда болгаш өг-бүле чуртталгазынче туразында холгаарлаашкынга, бажың-балгадынга дээп болбазынга, чагаалажыышкынының чажыт чоруунга азы ат-алдары болгаш репутациязынга шоглаашкынга таварышпас ужурулуг. Кижиси бүрүзү хоойлуга ындыг холгаарлаашкын азы шоглаашкындардан камгаладыр эргелиг.

13 чүүл

1. Кижиси бүрүзү кайы-бир күрүнениң кызыгаарының иштинге хостуг чоруур болгаш бодунга чурттаар черни ишип алып эргелиг.

2. Кижиси бүрүзү кандыг-даа чурттан, ооң иштинде бодунуң чуртундан база үнүп чоруур база бодунуң чуртунче эеп кээр эргелиг.

14 чүүл

1. Кижиси бүрүзү истеп сүрүүшкүндөн хоргадалды өске чурттардан дилээр база ол хоргадалды ажыглаар эргелиг.

2. Бо эрге политиктиг эвес үүлгедиг азы Каттышкан Нациялар Организациязының сорулга болгаш принциптеринге удурланышкак кылдыныглар дээш истеп сүрүп турар таварылгада ажыглааттынмас.

15 чүүл

1. Кижиси бүрүзү хамааты болур эргелиг.

2. Кым-даа хамааты эргезинден азы хамааты эргезин солуур эргезинден үндезин чокка казытпас ужурулуг.

16 чүүл

1. Назы четкен эр болгаш херээжен кижилер язы-сөөк, националы азы чүдүлгезиниң аайыбиле кандыг-даа кызыгаарлаашкын чокка өгленип, бодунуң өг-бүлезин тургузар эргелиг. Олар бадыланышканынга хамаарыштыр, бадылалдыг турган үезинде база ону күш чок деп санаан үезинде дең эргелерни ажыглаар.

2. Бадылажыышкын чүгле өгленчип турар ийи таланың хостуг болгаш бүрүн дугуржулгазыбиле бооп болур.

3. Өг-бүле ништилелдин чайгаар болгаш үндезин үүрү болур база ништилел биле күрүнениң талазындан камгаладыр эргелиг.

17 чүүл

1. Кижиси бүрүзү өнчү-хоренгизин чааскаан-даа, өскелер-биле кады-даа эдилээр эргелиг.

2. Кым-даа өнчү-хоренгизин үндезин чокка хавыртпас ужурулуг.

18 чүүл

Кижи бүрүзү бодадың, арын-нүүрнүң болгаш чүдүлгениң хосталгазынга эргелиг; бо эргеге бодунуң чүдүлгезин азы үзелдерин өскертириниң хосталгазы база бодунуң чүдүлгезин азы үзелдерин чааскаан-даа, өскелер-биле кады-даа хойге азы аңгы кылдынган өөредилге, мөргүл база шажынчы болгаш ритуалдыг езулалдар дамчыштыр негтередириниң хосталгазы хамааржып турар.

19 чүүл

Кижи бүрүзү үзелдерниң база оларны хостуг илередириниң хосталгазынга эргелиг; бо эргеге бодунуң үзелдеринге моондак чокка бүзүрөп сагыыр база күрүне кызыгаарларындан хамаан чокка база кандыг-даа арга-биле информация болгаш идеяларны дилээр, алыр база тарадыр хосталга хамааржып турар.

20 чүүл

1. Кижи бүрүзү тайбың чыыш болгаш каттыжсыышкыннарның хосталгазынга эргелиг.

2. Кым-даа кайы-бир каттыжсыышкынга киреринге чыгатпас ужурлуг.

21 чүүл

1. Кижи бүрүзү бодунуң чуртунуң удуртулгазынга боду дорт азы хостуг ёзу-биле соңгуттурган төлээлекчилерни дамчыштыр киржир эргелиг.

2. Кижи бүрүзү бодунуң чуртунга күрүне албанынга дең кирер эргелиг.

3. Чоннуң күзел-соруу чазактың эрге-чагыргазының үндезини болур ужурлуг; бо күзелсорук албан ништи болгаш дең чажыт бадылаашкын аргазы-биле азы соңгуурунун хосталгазын хандырып турар дең чергелиг өске хевирлер дузазы-биле эрткен болгаш хажыдыышкын кылдынмаан өйлеп-өйлеп болур соңгулдаларга илереп кээр ужурлуг.

22 чүүл

Кижи бүрүзү ништилелдин кезигүнү болганда, национал күжениг болгаш чоннар аразында кады ажылдаажылганың ачызында күрүне бүрүзүнүң курлавырлары болгаш тургузуунга дүүштүр кижи мөзүзүн баксыратпайн тударынга база экономика, социал болгаш культура адырларынга хостуг сайзыраарынга эргежок чугула социал хандырылга алырынга база эргелери боттанган турарынга эргелиг.

23 чүүл

1. Кижи бүрүзү ажылдаар, ажылды хостуг шилип алыр, ажылдаар байдалының чөптүг болгаш таарымчалыг болурунга база ажыл чок чоруктан камгалалга эргелиг.

2. Кижи бүрүзү кандыг-даа ылгай көрүүшкүн чокка дең ажыл дээш дең төлевир алыр эргелиг.

3. Ажылдап турар кижи бүрүзү бодунуң болгаш өг-бүлезиниң кижи мөзүзүнге төлептиг амыдыралды тудар чөптүг болгаш сеткилди хандырып турар база херек апарганда социал хандырылганың өске хевирлеринден немелделиг төлевирни алыр эргелиг.

4. Кижи бүрүзү бодунуң эргелерин камгалаары-биле профессионалдыг эвилелдер тургузар база профессионалдыг эвилелдерге кирер эргелиг.

24 чүүл

Кижиги бүрүзү дыштанылгага база хостуг үеге эргелиг, ооң иштинде ажыл хүнүн шын кызыгаарлаарыңга база өйлеп-өйлеп бээр төлөвүрүңг шөлээге эргелиг.

25 чүүл

1. Кижиги бүрүзү амыдыралдың, ооң иштинде азы-челмин, идик-хептин, чурттаар орансаваның, эмчи ажасалгазының база эргежок чугула социал хандырылганың ооң бодунуң болгаш өг-бүлезиниң кадыкшылын баксыратпайн тударыңга база чаагай байдалын хандыраарыңга четчир деңгелдиг болуруңга эргелиг база ажыл чок артканда, аараанда, инвалид апарганда, дулгуяк калганда, назылап кыраанда азы оон хамаарышпас байдалдарда амыдыраар аргаларын чидиргенде, хандырылга алыр эргелиг.

2. Не болуру болгаш чаш назын тускай ажасал-тежээл болгаш дуза алырыңга эргени берип турар. Бүгү уруглар, өг-бүлеге азы сурап төрүттүнгенинден хамаан чокка, дөмей социал камгалалды алыр ужуруңг.

26 чүүл

1. Кижиги бүрүзү өөренир эргелиг. Өөрөдиге бети диге эге болгаш ништи өөрөдигеге хамаарыштыр халас болур ужуруңг. Эге өөрөдиге албан болур ужуруңг. Техниктиг болгаш профессионалдыг өөрөдиге бүгүдеге белен чедингир болур ужуруңг база дээди өөрөдиге кижиги бүрүзүнүң салымныының аайы-биле бүгүдеге бир дөмей чедингир болур ужуруңг.

2. Эртем-билиг кижиниң долу сайзыралынче болгаш кижиниң эргелеринге база хосталгаларыңга хүндүткелди бедидеринче угланган болур ужуруңг. Эртем-билиг бүгү чоннарның, соок-язы база шажын бөлүктөрүнүң бот-боттарын билчиринге, өскелерниң бодалдарын, чүдүлге-сүзүглелдерин хүлээп билчиринге, эп-найыралдыг чорукка база Каттышкан Нациялар Организациязының тайбыңны деткээн ажыл-чорудулгазыңга деткимчени бээр ужуруңг.

3. Ада-ие улус боттарының назы четпээн уругларының өөрөдигезиниң хевирин чугулалап шилир эргелиг.

27 чүүл

1. Кижиги бүрүзү ништилелдин культура амыдыралыңга хостуг киржир, уран чүүден таалал алыр, эртем депшилгезинге киржир болгаш ооң кижиктерин ажыглаар эргелиг.

2. Кижиги бүрүзү автору бооп турары эртем, чогаал болгаш уран чүүл ажылдарының түнүгел болур моральдыг болгаш материалдыг эрге-ажыы камгаламтыңган турарыңга эргелиг.

28 чүүл

Кижиги бүрүзү ук Угуулгада айыттыңган эргелер болгаш хосталгаларны долузу-биле хандырып турар социал болгаш улустар аразының корум-чурумунга эргелиг.

29 чүүл

1. Кижиги бүрүзү ооң хостуг болгаш долу сайзыралын хандырып болур ништилелдин мурнунга хүлээлгелерлиг.

2. Кижиги бүрүзү бодунуң эргелерин болгаш хосталгаларын боттандырып тургаш, хоойлу ёзугаар өске кижилерниң эргелери биле хосталгаларын болур-чогууру-биле хүлээп көөрүн база хүндүлээрин хандырап база демократтыг ништилелге мөзү-шынарның чөптүг негелделерин, хой-ништи чурумун болгаш ништи чаагай байдалды хандырап сорулга-биле тодараттыңган чүгле ындыг кызыгаарлаашкындарга таваржыр ужуруңг.

3. Ол эргелерниң болгаш хосталгаларың боттандырышкыны кандыг-даа таварылгада Каттышкан Нациялар Организациязының сорулга болгаш принциптеринге удурланыйшкак болбас ужуруңг.

30 чүүл

Ук Угуулгада чүү-даа чүве кайы-бир күрүнеге, бөлүкке азы тус кижилерге ук Угуулгада айыттыңан эргелер болгаш хосталгаларны узуткаарынче угланган ажылдар чорударыңа азы кылдыныглар кылырыңа эрге берип турар деп тайылбырлаттынып болбас.
